

SIMONOVITS ANDRÁS

Egyenlőtlen társadalmak: Jövedelemeloszlás és a társadalmi szerződés

Roland Bénabou cikkének ismertetése

(Unequal Societies: Income Distribution and the Social Contract, The American Economic Review 90: 96–129)

Az utóbbi években az amerikai gazdasági csoda (az 1992 óta tartó szakadatlan és gyors növekedés) nagyon sok közgazdászt meggyőzött arról, hogy az emberiség végre megtalálta az ideális gazdasági modellt: minimális állam, maximális piac. Szinte nem is hallunk a csoda árnyoldalairól: mindenekelőtt az amerikai szegények relatív és gyakran abszolút elnyomorodásáról, az egészségügyi biztosítás nélkül élők tízmillióiról. A svéd „szocializmus” kudarca után sok szakértő úgy találta: az amerikai és a svéd modell között mintegy félúton álló nyugat-európai modell is elavult, így annak „amerikanizálását” sürgetik. (Arról már nem is beszélek, hogy az amerikai rendszer egyik vívmányaként az amerikai lakosságnak nem is kell megtakarítania, hiszen takarékoskodnak helyettük a külföldiek — örülnek, hogy az amerikaiak „megengedik”, hogy ott fektessék be a pénzüket. Mi lenne, ha más országok is amerikanizálnának?)

Szinte ezekre a kérdésekre keresi a választ Roland Bénabou. Egy elméleti, erősen matematizált modell segítségével elemzi a témakört, és rámutat a nyugat-európai modell erős, illetve az amerikai modell gyenge pontjaira is. Tanulmányomban szeretném a nem szakértő olvasók számára is hozzáférhetővé tenni Bénabou gondolatait. A beszámoló nagyjából követi az eredeti 35 oldalas, kéthasábos cikk szerkezetét: 1. Az alapgondolatok leegyszerűsített ismertetése 2. A modell: hiányos tőkepiac és progresszív adóztatás 3. A politikai mechanizmus 4. A cseregazdaság 5. Vagyondinamika 6. Oktatásfinanszírozás 7. Altruizmus, lakóhely-integráció 8. Következtetések.

Rátérünk a részletekre.

1. Az alapgondolatok leegyszerűsített ismertetése

Kiindulásként a lehető legegyszerűbb modellt vizsgáljuk. Az egyéneket keresetükkel jellemezzük, melyek valószínűségi eloszlása lognormális (azaz a kereset eloszlása normális). Két végletes elosztási politikát vizsgálunk: (i) a szabadversenyt, ahol nincs semmilyen új-

raelosztás, és (ii) a teljes újraelosztást, ahol végül is mindenki az átlagjövedelemhez jut hozzá. Egyszerű számolással adódik, hogy a teljes újraelosztást azok támogatják, akiknek a jövedelme az átlag alatt van: azaz arányuk a teljes népességben $p = \Phi(\Delta/2) > 1/2$, ahol a Gauss-függvény és $\Delta > 0$ a keresetek logaritmusának a szórása. Ha a szavazási részvétel független lenne a jövedelemtől, akkor képletünk szerint mindig megvalósulna a teljes újraelosztás. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a szegényebb szavazók részvételi aránya kisebb, mint a gazdagoké, és a befolyásuk is kisebb (lásd később), akkor a küszöbszám $p^* = \Phi(\lambda)$, ahol $\lambda > 0$ egy megfelelő korrekciós tényező. Ha csak a legszegényebb szavazók nem szavaznak, s arányuk π , akkor $\Phi(\lambda) = (1+\pi)/2$.

A módosított eredményt megerősíti, hogy ha az újraelosztás okozta hatékonyságvesztési arányt, e^B -t is beszámítjuk, amely a lecsökkent munkakínálatból vagy az árarányok torzulásából fakad, akkor $B > 0$. Ekkor egyenletünk módosul: $p = \Phi(-B/\Delta + \Delta/2)$. Bár p most lehet $1/2$ -nél kisebb is, a szórás növelésekor p mindenképpen nő.

Mi történik, ha az újraelosztás javítja a hatékonyságot, például az oktatási kiadások növelik az emberi tőkét? Ekkor módosul az előjel, s $p = \Phi(B/\Delta + \Delta/2)$. Ekkor nagyobb az újraelosztást támogatók aránya, mint korábban, de a szóródás növekedésekor először csökken a támogatók aránya (hiszen nő a gazdagok aránya), s csak elegendő nagy szórásnál lesz újra nyerő az újraelosztás: U-görbe adódik.

A továbbiakban kibontjuk ezt az elemi modellt, s belátjuk, hogy a most előadott összefüggések — ha bonyolultabbakká válnak is —, érvényben maradnak.

2. A modell: hiányos tőkepiac és progresszív adóztatás

Feltesszük, hogy minden időszakban két nemzedék él együtt, a fiatalok és a dolgozók. Minden dolgozó adózás előtti jövedelme saját tőkéjétől és munkabefektetésétől függ, de véletlen hatások is befolyásolják az eredményt. A dolgozó az adózás utáni jövedelmének egyik részét elfogyasztja, másik részét pedig gyereke oktatásába fekteti, akinek a következő időszaki tőkéje részben a szülő korábbi tőkéjétől, részben az oktatási befektetéstől függ, véletlen hatások ismét befolyásolják az eredményt. Nem lehet oktatási kölcsönt felvenni a piacon, és a befektetések hozama nem biztosítható.

Az egyének hasznosságfüggvénye saját fogyasztásuktól, erő kifejtésüktől és gyerekek tőkéjétől függ. Amikor szavaznak, még nem ismerik az őket érő, véletlen hatásokat. A hasznosságfüggvény paramétereit változtatva képesek vagyunk megvizsgálni: hogyan hatnak a politikai-gazdasági egyensúlyra az újraelosztás költségei és hasznai?

A költségvetési politika átalakítja az egyének adózás előtti jövedelmét, adózás utáni jövedelemmé. Belátható, hogy mind a vagyon, mind a jövedelem eloszlása lognormális marad. Költségvetési egyen-

súlyt feltételezve, egy viszonylag egyszerű mozgástörvényt kapunk a vagyoni logaritmusának várható értékére és szórására. Az újraelosztás hatása a vagyondinamikára egyszerű, de a jövedelemre összetett, mert a munkakínálat és a hitelkorlát ellentétesen hat: elvileg meghatározható az optimális adófüggvény, amely mellett az egy főre jutó jövedelem növekedési üteme maximális.

Az aggregált szintről az egyéni szintre lépve, meghatározható az egyének ex post hasznossága. Amint az 1. pontban, a medián szereplő, akinek adózás előtti jövedelme kisebb, mint az átlag, nyer a progresszív újraelosztástól.

3. A politikai mechanizmus

Rátérünk az egyensúlyi politika meghatározására. Minden nemzedék még az egyéni termelékenységi sokkok megvalósulása előtt megválasztja az adófüggvényt: az egyes szereplők saját várható hasznosságfüggvényüket maximalizálják.

Először az egyszerűbb esetet vizsgáljuk, amikor a munkakínálat rugalmatlan. Minél szegényebb a választó, annál nagyobb adókulcsra szavaz, a mediánnál szegényebbek a teljes újraelosztásra szavaznak.

Rugalmas munkakínálat esetén senki nem akar teljes újraelosztást, hiszen az nulla erőkifejtésre és nulla kibocsátásra vezetne. De továbbra is igaz, hogy minél szegényebb a választó, annál nagyobb adókulcsra szavaz. Megmarad az 1. pontban említett U-görbe.

Jól ismert, hogy a szegényebb és képzetlenebb egyének kisebb mértékben regisztráltatják magukat választóként, kisebb valószínűséggel szavaznak, illetve adnak politikai adományokat. Ezeket a hatásokat foglalja össze az alábbi táblázat.

Jövedelem és politikai részvétel (1952–1998)

Politikai tevékenység	Részvételi arány (%)	Családi jövedelem szerinti hely					Kulcs- való- színűség (%)
		0–16	17–33	34–67	68–95	96–100	
Szavazás	66,1	0,76	0,90	1,00	1,16	1,27	55,5
Befolyásolási kísérlet	26,7	0,63	0,79	0,98	1,25	1,54	60,6
Adomány Gyűlések	8,9	0,25	0,51	0,98	1,54	3,25	73,6
látogatása	7,8	0,49	0,73	0,93	1,31	2,27	65,7
Kampányolás	4,6	0,48	0,74	0,85	1,37	2,42	67,6

A 2. oszlopban szereplő számok azt mutatják, hogy a szavazásra jogosultak hány százaléka vesz részt a nevezett tevékenységben. A középső oszlopokban szereplő adatok pedig azt mutatják, hogy az átlagos szavazóhoz képest mennyire vannak reprezentálva a különböző családi jövedelmű rétegek. Például a legszegényebb 16 százalék és a leggazdagabb 5 százalék szavazási aktivitása az átlaghoz képest

RECENZIO

0,76-szoros, illetve 1,27-szeres, azaz az összes szavazatok 12,2, illetve 6,4 százaléka származik tőlük

Hasonló a helyzet, ha jövedelem helyett az iskolázottság függvényében vizsgálódunk.

Ezeket az aktivitási torzulásokat a következőképpen modellezzük: Minden szereplő véleményét egy relatív súly befolyásolja, e súlyok összege a teljes népességre 1. Bizonyos kézenfekvő feltevéseket téve a választó hasznosságfüggvényéről – minél gazdagabb valaki, annál kisebb adókulcsokat támogat –, az 1. pont eredményei megint érvényben maradnak, akár relatív, akár abszolút sorrenddel dolgozunk.

Az 1. táblázat utolsó oszlopának egyes soraiban éppen azok a valószínűségi értékek szerepelnek, amelyek meghatározzák a kulcsszavazó vagyoni helyzetét a kérdéses kérdésben. Tehát a szavazásban az egyébként logikus 50 százalékos kvantilisú (medián) szavazó helyett az 55,5 százalékos „dönt”, de az adományokban (még ha eltekintünk is az adományok értékétől) a 73,6 százalékos helyezett dönt.

Rátérhetünk a politika egyensúly elemzésére. Eredményeink minden időszakra a következők:

1. Minél nagyobb az újraelosztástól várható ex ante nyereség, minél kisebb a munkakínálat rugalmassága és minél kisebb a gazdaság politikai hatása (λ), annál nagyobbak az adókulcsok.

2. Pozitív korrekciós tényező esetén az adókulcs-jövedelemegyenlőtlenség függvény U-alakú.

4. A cseregazdaság

Először egy cseregazdaságot vizsgálunk. Most a következő aszimptotikus eredményeket kapjuk:

1. Minél nagyobb a szereplők kockázatkerülési együttthatója és jövedelembizonytalansága, illetve minél kisebb a gazdaság politikai hatása és a munkakínálat rugalmassága, annál nagyobbak az adókulcsok.

2. Az adókulcs-jövedelemegyenlőtlenség, illetve -örökölhetőség függvény U-alakú.

5. Vagyondinamika

Rátérünk a cikk második alapgondolatára (vö. 1. pont): ha nagyobb egyenlőtlenség kisebb újraelosztásra vezet, és a beruházási források függnak a múltbeli transzferektől, akkor több állandósult állapot is létrejöhet. Az előző ponthoz képest az az újdonság, hogy most a költségvetési politika befolyásolja a jövedelemegyenlőtlenség alakulását.

Most előállhat az a helyzet, hogy két ország azonos gazdasági és politika alapok esetén is két különböző társadalommá válhat, feltéve, hogy

- a) az ex ante jóléti juttatások a költségekhez képest elég nagyok;
- b) a gazdagok politikai hatalma közepes.

Ilyenkor a történelem számít. A vagyoneleszlást és a politikai rendszert érő időleges zavarok – bevándorlás, oktatási diszkrimináció, keresleti vagy technológiai eltolódások egyfelől, és a rabszolgaság, szavazási jogok megszorítása másfelől – tartós hatással lehetnek a gazdasági és társadalmi szerződésre. Ez a leírás jelentékenyen eltér a hagyományos politikai-gazdasági modellektől, ahol stabil alapok esetén az egyes országok csak időlegesen térhetnek el a közös állandósult állapotbeli egyenlőtleniségtől és újraelosztástól. *Ott* a költségvetési politika stabilizáló erő: több egyenlőtleniség ma nagyobb újraelosztást kényszerít ki, s ez csökkenti az egyenlőtleniséget holnap. *Itt* tartós negatív korreláció alakul ki az egyenlőtleniség és az újraelosztás között.

Hogyan hat mindez a növekedésre? Két, empirikusan releváns forгатókönyvet vázolunk:

1. *Növekedést előmozdító újraelosztás.* Mivel az egyensúlyi megtakarítási hányad modellünkben minden esetben azonos, a gyorsabb növekedés a hatékonyabb beruházásoktól függ, míg az adók torzító hatása viszonylag kicsiny. Ez a forгатókönyv különösen alkalmas az emberi erőforrások, beruházások és a közegészségügyi kiadások elemzésére, például Kelet-Ázsia és Latin-Amerika összehasonlítására.

2. *Euroszklerózis és jóléti állam.* Ebben az ellenkező esetben a hitelkorlát-hatás viszonylag gyenge az adótorzuláshoz képest. Ebben a modellben az európaiak nem azért választanak több újraelosztást mint az amerikaiak, mert jobban kerülnek a kockázatot, hanem azért, mert homogénebbek, s ezért jobban egyetértenek az „egyenlőség vagy növekedés” választásban.

6. Oktatásfinanszírozás

Ebben a pontban a szerző a fentieket konkretizálja az oktatásra. Ismert, hogy Nyugat-Európában és Japánban a közoktatást főleg központi forrásokból fedezik, míg Amerikában helyi forrásokból. Nyilvánvaló, hogy az emberi erőforrásba történő beruházásra nehezebb kölcsönt kapni, mint a fizikai javakhoz, mert az előbbinél nincs fedezet. Másrészt a közoktatás fejlesztése az egyik legjobb példa a pozitív externáliára: az egész társadalomnak előnyös, ha bárki tanul. Egyes számítások szerint az USA GDP-t tartósan 3 százalékkal lehetne növelni, ha helyi források helyett központi forrásokból finanszíroznák az oktatást.

Modellünk segít megmagyarázni a két oktatási rendszer tartós fennmaradását a fejlett országokban.

7. Altruizmus, lakóhely-integráció

A legtöbb ember hajlandó áldozatot hozni, hogy a társadalomban ne legyenek nagyon szegények (altruizmus). Történelmi okok miatt azonban a különböző társadalmakban ez a hajlandóság jelentősen kü-

RECENZÍÓ

lönbözik. A társadalmi egyenlőtlenségek leglátványosabb formája a szegregáció, amikor a különböző származású és jövedelmi-vagyoni helyzetű csoportok területileg elkülönülten élnek. A gettókban szinte megszűnik a társadalmi integráció és a gettólázadások különösen fenyegető formái a társadalmi feszültségeknek.

8. Következtetések

A cikk végére érve, röviden összefoglaljuk a következtetéseket. A biztosítási- és hitelpiacok hiánya miatt hatékony lehet a jövedelmek újraelosztása. 1. Egy egyenlőtlenebb társadalomban nehezebb hatékony újraelosztáshoz politikai támogatást szerezni, mint egy egyenlőbb társadalomban. 2. A kisebb mértékű újraelosztás viszont fokozza a jövedelemegyenlőtlenségeket.